

**DAUGIAU
LAISVĒS
IR**

—

**PRIVATU-
MO**

—

Eglēs
Juocevi-
čiūtēs
interviu su
**ANNA
BRONO-
VICKAJA**

*Paskutiniame „Moderniuju paveldu“ ciklo pokalbyje susitikome su **Anna Bronovickaja**, Maskvos architektūros instituto profesore, žurnalo „Project Russia“ redaktore ir Rusijos Docomomo organizacijos generaline sekretore. Savo pranešime ji pasiūlė naujaip vertinti Rusijos avangardo architektų darbus — kad mes įgyvendiname jų įsivaizduotą ateitį. Apie avangardistų tikslus, jų reikšmę ir kintantį jų vertinimą — šiame interviu.*

Pirmasis klausimas susijęs su vienu pagrindinių jūsų paskaitos teiginių — kad rusų avangardistai architektai numatė ir kūrė erdves šiandieniniam mūsų gyvenimo būdui. Man kilo mintis, kad gal ne jie numatė gyvenimo būdo pokyčius, bet mes jaučiame nostalgiją tam laikotarpiui ir prisitaikome prie jų idėjų?

Aš taip nemanau. Visų pirma, nėra kam jausti nostalgiją. Manau, jie bandė išspręsti labai praktines problemas, — kaip turi funkcionuoti namai, kai moterys pradeda dirbti taip pat kaip vyrai. Tai buvo nauja situacija, nes lig tol moterys rūpindavosi namais (dažnai tam turėdavo pagalbinkų) ir augindavo vaikus. Tam tikru momentu ši tradicija nutrūko. Žmonės nebeturėjo tiek daug vaikų, o kelios giminės kartos nebenorėjo gyventi kartu (nors dar ilgai tekdavo gyventi kartu). Jauni žmonės norėjo būti nepriklausomi ir turėti daug paprastesnę buitį. Reikia turėti omenyje, kad jie neturėjo modernios technikos — dulkių siurblių, skalbimo mašinų, — todėl tik architektai ir galėjo padėti racionaliai išspręsti gyvenamąją erdvę, išskirti, ką žmogus turi turėti privačiai, o kuo gali dalintis. Komunos tipo gyvenamųjų namų projektuose daug pastangų ir vietos buvo skiriama kolektyvinėms erdvėms, nes ekonomiškai nebuvo įmanoma kiekvienai šeimai įrengti atskirą virtuvę ar vonią. Todėl nemanau, kad tai yra romantiška. Žinoma, jiems tai buvo švarios, šviesios ateities, gyvenimo arti gamtos svajonė. Dideli langai buvo skirti tam, kad būtų galima matyti gamtą — tai buvo nauja idėja, palyginti su tradicine urbanistika, kai per langą matyti kito namo siena ar langas. Jie norėjo daugiau laisvės ir daugiau privatumo. Dabar mes galime tai vertinti kaip šeimyninio gyvenimo, šeimyninio privatumo aukojimą dėl komunos tipo gyvenimo, bet, man atrodo, jie siekė priešingo efekto.

Galvodami apie XX amžiaus 3-įjį dešimtmetį ir avangardistus, nepamirštame, koku globaliu ir neigiamas pasekmes turinčiu reiškiniu jų idėjos pavirto po karo. Todėl modernizmo pradžia tyrėjams atrodo mielesnė ir įdomesnė dėl to, kad objektai buvo unikalūs, naujovės buvo pritaikomos su dideliu užsidegimu ir tuo pačiu naivumu. Kaip suprantate konstruktyvistų idėjų tęstinumą pokario modernizacijos laikotarpiu — ar kaip vientisą procesą, ar atskiriate abu etapus? Koks ryšys tarp avangardistų idėjų ir

to, kaip jas suprantame dabar, gyvendami unifikuojoje pokarinio modernizmo aplinkoje?

Žmonės, kurie dirbo 3-iajame dešimtmetyje, buvo pionieriai — jie ne tik kūrė naujus pastatų tipus, jie kūrė ir naują estetiką. Tai buvo tarptautinis judėjimas, o ne koks nors sovietinis reiškiny. Galiausiai ta estetika išsigalėjo, ir mūsų dabartinė aplinka yra sukurta funkcionalizmo principais. Nuo pat pradžių plėtota ir standartizacijos idėja, tik dėl neišvystytos statybų industrijos kiekvienas pastatas buvo unikalus. Kalbant konkrečiai apie rusų avangardistus, įdomu, kad 3-iajame dešimtmetyje jie dar naudojo senąją matavimo sistemą. Rodos, oficialiai Sovietų Sąjungoje prie metrinės sistemos pereita 1926 metais, bet dar keletą metų po to architektūrinuose brėžiniuose buvo naudojamos abi matavimo sistemos — ir senoji rusiška, ir metrinė. Senoji matų sistema buvo paremta žmogaus kūno masteliu, žmogaus kūno dalių ilgiais. O juk Europos funkcionalizmo pionierius Le Corbusier, kad išvengtų metrinės sistemos, taip pat yra sukūręs savo matų sistemą architektūrai, pagrįstą žmogaus kūno masteliu. Mes galime to nežinoti, bet kai įeiname į rusų avangardistų suprojektuotą pastatą, dydžių ir proporcijų atžvilgiu jaučiamės labai patogiai. Žinoma, antrojoje modernizmo bangoje, po karo, žmogaus mastelis buvo prarastas, nes projektų užmojai buvo daug didesni. Šie objektai yra įdomūs dėl kitų savybių, bet tai jau visai kas kita.

Nuo 1933 iki 1955 metų sovietinė aplinka buvo kuriama vyraujant retrospektyvumo tendencijai — buvo remiamasi klasikiniiais stiliais. Po 1955 metų sovietinė architektūra pasuko modernizmo link. Koks buvo pokarinio modernizmo santykis su prieškariniu konstruktyvizmu, kiek apie tai žinota?

Neturėtume užmiršti, kad sovietinė visuomenė buvo grįsta baime. Architektai, kūrę konstruktyvizmą, 4-ajame dešimtmetyje turėjo radikaliai pakeisti savo stilių, pradėti dirbti klasicistine maniera, o tam reikėjo persilaužti psichologiškai. Jiems buvo sudaromos labai geros sąlygos studijuoti istorinius stilius, parengta gera edukacinė sistema, be to, nebuvo visiškai nutrūkusi XX amžiaus pradžios Sankt Peterburgo klasicizmo tradicija — vėl buvo ištraukti senieji vadovėliai. 1935 metais architektams surengta bene 9 mėnesių kelionė po Viduržemio jūros šalis — Turkiją, Graikiją, Italiją ir Prancūziją, kad savo akimis pamatytų gerą klasicinę architektūrą. Dar po kurio laiko jie buvo nuvežti ir į JAV, kur tuo metu neoklasicistinė architektūra buvo itin stipri. Kai kuriais atvejais matyti nuoseklios architektų karjeros: kaip konstruktyvistų 3-iajame dešimtmetyje, kaip klasicistų nuo 3-iojo dešimtmečio iki 6-ojo dešimtmečio pradžios ir kaip modernistų nuo 6-ojo

dešimtmečio vidurio. Pavyzdžiui, Georgijus Vegmanas vienodai gerai dirbo visomis trimis manieromis ir, atrodo, be jokių sunkumų perėjo nuo vienos prie kitos. Šeštajame dešimtmetyje Maskvos architektūros institute dėtė daugiausia tie, kurie buvo mokęsi ar dėstytojavę dar konstruktyvistiniame Vchutemase, tik jie buvo labai atsargūs: studentų paklausti apie savo avangardinę patirtį, atsisakydavo pasakoti.

Tai, kas nutiko 1955 metais, nebuvo įsakymas pasukti modernizmo link, tai buvo įsakymas sukti į ekonomiškumą, nebenaudoti nereikalingų elementų. Todėl architektai pirmiausia pradėjo užsienyje ieškoti pigių surenkamųjų gyvenamųjų namų statybos technologijų. Po kelerių metų buvo leista projektuoti meniškiau, ir architektai vėl ėmė įkvėpimo ieškoti užsienyje. Jiems tai buvo įdomiau ir, paradoksalu, labiau prieinama, galbūt ne tiesiogiai, bet per publikacijas — tarptautinius architektūros žurnalus bibliotekose, architektų sąjungoje, architektų rūmuose ir architektūros mokyklose. Dėstytojai siūsdavo savo studentus žiūrėti tų žurnalų ir bandyti projektuoti panašiai, tuo būdu. Seni architektūros žurnalai iš avangardo periodo nebuvo lengvai prieinami, jie buvo specialiuose bibliotekų skyriuose (specfonduose), į juos patekti reikdavo specialių leidimų. Istorikai, pirmiausia Selimas Chan Magomedovas, šį laikotarpį ėmė tyrinėti tik 7-ojo dešimtmečio pabaigoje, kai dauguma avangardistų architektų dar buvo gyvi ir leido peržiūrėti savo asmeninius archyvus. Vis dėlto jie buvo atsargūs, nes žinojo, kad vėl gali būti nubausti. Jie buvo išsiilgę normalumo. Dalyvaudami Antrajame pasauliniame kare buvo matę Europą ir žinojo, kad žmonės ten gyvena geriau negu Sovietų Sąjungoje, nors propaganda jiems sakė atvirkščiai.

Esu skaičiusi, kad viena iš priežasčių, kodėl sovietiniai architektai neieškojo savo pačių modernistinio paveldo, o žiūrėjo į užsienį, buvo ta, kad Sigfriedas Giedionas rusų konstruktyvizmo nebuvo įtraukęs į savo įtakingąją modernizmo architektūros istoriją.

Gali būti, nes pasiekiamų šaltinių klausimas visada svarbus, o S. Giediono knyga buvo labai populiari. Galbūt tai nėra vienintelė priežastis, bet tikrai turėjo įtakos. Mes pamiršome dar vieną svarbų faktorių — tai Sovietų Sąjungos noras rungtyniauti su Vakarais, ypač su JAV. Pirmą kartą apsilankęs JAV, N. Chruščiovas tikrai susižavėjo tuo, ką pamatė. Todėl jis panoro, kad sovietų mokslininkai, taip pat architektai bei dizaineriai, galėtų pasauliui parodyti, jog sugeba daryti tą patį, ką amerikiečiai. 6-ojo dešimtmečio pabaigoje amerikietiškos kultūros propaganda buvo labai svarbus politinis įrankis. N. Chruščiovas norėjo elgtis taip pat, tad Maskvos centre ir galėjo atsirasti Kalinino prospektas

(Naujasis Arbatas) su stikliniais dangoraižiais. Naujo Maskvos centro projektų konkursui dauguma architektų pateikė visiškai naujo miesto įvaizdį, — su dangoraižiais, daugybe abstrakčių formų, — ir buvo pasiryžę sunaikinti istorinį miestą. Kai Naujasis Arbatas buvo įgyvendintas, dalis žmonių gailėjo sunaikintų XVIII ir XIX amžiaus pastatų, bet jaunajai kartai tai buvo įdomu, nes nauja, vakarietiška — naujos kavinės, koncertų salės, plačios pėsčiųjų alėjos, kur galėjai parodyti savo naujus drabužius, pasijusti miestiečiu ir tarptautinės bendruomenės dalimi.

Paskaitoje minėjote, kad 3-iojo dešimtmečio pradžioje architektai iš Vokietijos, JAV ir kitų Vakarų šalių važiuodavo projektuoti į Sovietų Sąjungą. Ar tai susiję su modernizmo socialistine ideologija, ar su kuo kitu?

Iš dalies susiję, tačiau iš esmės jie naudojosi galimybe įgyvendinti didelius užsakymus, kuriems nebuvo užsakovų kitose šalyse.

Ar vykdavo tarptautiniai konkursai? Kaip jie sužinodavo apie užsakymus?

Daugiausia per Vokietiją, nes Sovietų Sąjungos santykiai su šia šalimi buvo itin artimi. Artimi buvo ir mokyklų — „Bauhauzo“ ir „Vchutemaso“ — santykiai, nuolatos vyko dėstytojų bei studentų mainai. Tam tikru metu sovietų vadovybė suprato (ar buvo patarta ekspertų), jog nei sovietiniams architektams, nei tuo labiau inžinieriams neužtenka žinių ir patirties, kad galėtų statyti milžiniškas gamyklas. Reikėjo specialistų, turinčių patirties, bet net nebūtinai techninės. Pavyzdžiui, Hinnerkas Scheperis, „Bauhauzo“ dėstytojas, kuris sukūrė spalvų schemas Vchutemaso pastatui, buvo pakviestas į Maskvą patarti dėl pastatų spalvų, ir dirbo ten, rodos, trejus metus. Kitas dalykas — tuo metu vykusi Didžioji depresija, kapitalizmo krizė, kurią Sovietų Sąjunga norėjo išnaudoti šuoliui į priekį, tad visos valstybės lėšos buvo skiriamos įsigyti vakarietiškomis technologijoms, mašinoms. Ir žinomi amerikiečių architektai, pavyzdžiui, Albertas Kahnas, praleido daug laiko projektuodami Sovietų Sąjungai gamyklas bei gamyklų darbininkų gyvenvietes. Tai buvo tikras darbas ir pakankamai dideli pinigai.

Per pokalbį su Hartmutu Franku, „Dviejų Vokietijų architektūros“ parodos kuratoriumi, kalbėjome apie tai, kad nuo laikotarpio turi praeiti bent 20 metų, kad galėtum į jį pažvelgti istoriškai, be emocijų. Vokietijoje didžiausias socialistinio paveldo išsaugojimo priešas yra didelis kapitalas. Lietuvoje, manau, situacija kiek kitokia, nes kapitalas mažesnis, bet daug didesnis abejingumas.

Kaip yra Maskvoje?

Taip, Maskvoje didelis kapitalas, daug abejingumo, bet ir labai daug korupcijos. Dėl paveldo išsaugojimo kovojantys žmonės nėra įpratę duoti kyšius, o žmonės, atsakingi už pastatus, nėra pratę ką nors daryti negavę kyšio ir net nepasitiki žmonėmis, kovojančiais dėl paveldo. Tad ši situacija yra aklavietė. Kol Rusijos ekonomika veikia su kyšių sistema, beveik neįmanoma ką nors padaryti dėl kokios nors kitos priežasties.

Ar dėl to neapsispręsta saugoti Narkomfino pastatą?

Narkomfino atveju svarbus buvo ir skonio klausimas. Tuometinis Maskvos meras Jurijus Lužkovas tiesiog nekenė tokios architektūros. Gimusiam nepasiturinčioje šeimoje ir užaugusiam barake, jam ši architektūra bei komunalinio gyvenimo principas kėlė itin nemalonius prisiminimus.

O kaip nusiteikę tyrėjai? Lietuvoje prieš gerus 15 metų architektūros tyrėjai dar nebuvo tvirtai nutarę, ar verta saugoti sovietinį paveldą, nes jis buvo siejamas su kolaboravimu, okupantų primestomis taisyklėmis. Atėjus jaunesnei tyrėjų kartai, nusistovėjo palankesnės nuotaikos.

Jei kalbame apie avangardą, galbūt jis ne visiems patinka, bet tyrėjai sutaria, kad jis vertas išsaugojimo. Jeigu kalbame apie stalinistinę architektūrą, irgi skonio reikalas, tačiau sutariama, kad gerų architektų suprojektuotus pastatus verta saugoti, nepriklausomai nuo to, ar mums jie dabar patinka, nes po 50 metų tai nebus svarbu. Bet jeigu šnekame apie 7-ąjį ir 8-ąjį dešimtmečius, mokslininkai bei ekspertai vis dar negali pakeisti savo ilgalaikio nusiteikimo, kad ši architektūra esanti bjauri ir nežmogiška. Šis suvokimas kinta, bet tai vis dar kartų klausimas. Vyresnės kartos architektai mato, kas yra gera architektūra, vis dėlto tos kartos architektūros istorikai bei ekspertai, kurie ir turi nuspręsti, ką saugoti, kartais labai sunkiai išvelgia, ką tuose pastatuose verta saugoti. Manau, kad šitas suvokimas pasikeis, o iki to laiko turime išsaugoti tuos pastatus.

Jūsų paskaitoje pasakyta pastaba apie 100 metų laikotarpį, per kurį architektūros stilius tampa vertingas, buvo labai įdomi...

Pagal išsilavinimą esu dailės istorikė, tad į dabartinę architektūros istoriją atsinešiau šį vertinimo aspektą. Tiesa, šis laikotarpis trumpėja (tikriausiai natūraliai). Dėl informacijos sistemų išsivystymo visi laikotarpiai, visi precedentai yra daugiau

mažiau prieinami, tad žinome daugiau, nei žmonės žinojo prieš 100 metų. Vis dėlto pats principas išliko. XVII amžiuje žmonės nematė gotikinės architektūros grožio, bet pamatė XIX amžiuje ir tuo metu tai staiga tapo geriausia, ką Europa yra sukūrusi nuo antikos. Kitas pavyzdys — XIX amžiaus pabaigos *art nouveau* architektūra, kuri tapo senamadiška labai greitai, bet XX amžiaus antroje pusėje vėl tapo patraukli. Manau, viskam ateis savo laikas.